

Russische Meistererzählungen

Ward Ruyslinck, 1958

Dertig jaar geleden, in 1929, verscheen te Berlijn de bloemlezing *Dreissig neue Erzähler des neuen Russland*, die in de sceptische kringen der Westerse kritiek blijkbaar geen al te grote verwachtingen wekte. Het was inderdaad nog niet erg duidelijk of de nieuwe generatie van Sovjet-Russische schrijvers, die aanvankelijk blakend van geestdrift op de barricaden gestaan had en nadien in de algemene verwarring veroorzaakt door de nieuwe economische politiek haar oriëntering enigszins vertroebeld zag, op een tabula rasa aanstuurde en dus op een volledige breuk met de grote prerevolutionaire vertellerstraditie, dan wel of ze deze laatste dienstbaar wilde maken aan de nieuwe ideeën. De uiteenlopende strekkingen en vaak - tegenstrijdige theorieën, alsook het ontbreken van elke vorm van samenwerking tussen de verschillende groepen en verenigingen (de VAPP of Vereniging van Proletarische Schrijvers, de kring van Woronskij, de Pereval-groep, e.a.) die in de jaren tussen 1917 en 1930 aan de literaire opbouw van de jonge Sovjetstaat werkten, moesten onvermijdelijk tot vage en verwarde resultaten leiden. De Duitse bloemlezing van 1929 illustreerde zeer duidelijk deze verdeeldheid. Het bleek voorsnog onmogelijk aan de hand van dit overzicht van 12 jaren een literaire balans op te maken. De afwezigheid van een fundamentele conclusie wettigde dus tot op zekere hoogte de houding van de sceptici.

Een objectieve balans kon pas 18 jaar later opgemaakt worden, toen een nieuwe bundel – eveneens in het Duits vertaalde – novellen het licht zag onder de titel *Sowjeterzählungen* (Moskou, 1947). Deze bloemlezing, die in haar overzicht van 30 jaren enkele belangrijke nieuwe namen reveleerde, toonde op onmiskenbare wijze aan, dat de Sovjetnovelle ondanks herhaalde theoretische afdwalingen niet gestagneerd had, doch integendeel een eigen ontwikkelingscurve had gevolgd die, zonder het verband te verliezen met de historische gebeurtenissen, er toch niet zo rechtstreeks door beïnvloed werd als kon verwacht worden. Opvallend en misschien verheugend terzelfdertijd was de vaststelling, dat de jongste generatie van novellisten de formule ontdekt had om de continuïteit met het verleden te verzekeren zonder de revolutionaire grondstellingen te verloochenen. Ditmaal waren de resultaten overtuigend genoeg om elke twijfel omtrent de leefbaarheid van het gereformeerde genre weg te nemen. Literair-historisch gezien was dit de voornaamste verdienste van deze uitgave.

Een derde en recenter verzameling, de bundel *Russische Meistererzählungen* die in 1957 door de Oost-Berlijnse uitgeverij Kultur und Fortschritt bezorgd werd, brengt niet alleen de uitdrukkelijke bevestiging van de leefbaarheid der Sovjetnovelle, maar onderstreept tevens de bijzondere waarde en bijgevolg de betreuwenswaardige miskennis ervan bij ons. Men vindt er o.m. het bewijs in dat het korte verhalend proza in de Sovjetunie, vooral dit der naoorlogse periode, in een algemeen menselijker gevoelsklimaat wortelt dan de romankunst, die een functioneler karakter vertoont en op al te opzettelijke wijze aan de materialistische dialectiek offert. Men zou natuurlijk altijd kunnen opwerpen dat de (onbekende) samensteller van deze bloemlezing bij de keuze van zijn teksten rekening gehouden heeft met de gevoelens van het West-Duitse lezerspubliek, m.a.w. dat hij zich, benevens van een esthetische, ook van

een commerciële maatstaf bediende. Dit is zelfs lang niet zo'n gekke veronderstelling, want wie op de titel let, stelt vast dat de vlag de lading niet helemaal dekt : waarom Russische en niet Sowjetische (Meistererzählungen), wanneer toch de gepresenteerde selectie uitsluitend betrekking heeft op werk uit de Sovjetperiode? Deze camouflagetitel kan inderdaad zoiets als een Trojaans paardje zijn, bestemd om de argeloze russofiele lezer 'jenseit der Grenze' te misleiden. Maar welk ook het opzet van de samensteller moge geweest zijn, toch zal zelfs de meest bevooroordeelde lezer de literair hoogstaande betekenis van de meeste der 29 gebloemleesde verhalen niet kunnen ontkennen, ook al zijn ze elk afzonderlijk misschien niet representatief voor de periode waaruit ze gelicht werden.

Het initiatief tot deze uitgave werd door Kultur und Fortschritt genomen naar aanleiding van haar 10-jarig bestaan als uitgeverijfirma. Daar deze gebeurtenis samenvalt met de veertigste verjaardag van de Oktoberrevolutie, werd het boek dan ook met des te meer luister als jubileumuitgave aangekondigd.

De bijdragen zijn chronologisch geordend, zodat de 'veteraan' Gorki als eerste aan de beurt komt met een verhaal dat me een weinig teleurstelde. 'Wie ein Mensch geboren ward' werd in 1912, waarschijnlijk tijdens zijn verblijf in het buitenland, geschreven. Het is een rauwe sociale schets, waarin de auteur beschrijft hoe een jonge vrouw uit een arbeiderskamp in erbarmelijke omstandigheden haar kind ter wereld brengt, onder de blote hemel en zonder medische hulp, als een dier aan zichzelf overgelaten. Het moet me echter van het hart, dat ik een betere herinnering bewaarde aan enkele van Gorki's oudere verhalen, die in 1898 gebundeld verschenen en naderhand in een Duitse vertaling onder de verzameltitel *In der Steppe* verspreid werden. Ik denk speciaal aan het korte gevangenisverhaal Sassoebrina, dat in onderhavige bloemlezing een uitstekende indruk zou gemaakt hebben.

Van Sjolochof, die bij ons ruime bekendheid verwierf door zijn grote vierdelige roman *De stille Don*, werd de novelle 'Das Fohlen' opgenomen, een episode uit de burgeroorlog. In een cavalerieafdeling van het Rode leger is, ondanks de strenge segregatie-voorschriften, een veulen geboren. Wanneer Trofim, die de moedermerrie berijdt, het bevel krijgt het jonge dier af te maken dat tijdens de schermutselingen met de vijand door zijn tuchteloosheid de veiligheid van de troep bedreigt, ontbreekt hem de moed daartoe. Hij besluit de verantwoordelijkheid op zich te nemen, voert het veulen overal met zich mee en raakt er langzamerhand meer aan gehecht. Tijdens een overtocht over de Don (een dominante in het werk van Sjolochof!) komt het veulen in de draaikolken om en wordt Trofim, die het wil redden, door een vijandelijke kogel gedood. De voorbeeldige eenvoud waarmee Sjolochof dit gegeven ontwikkelt geeft hem voor vele anderen recht op een plaats in deze bloemlezing.

Een van de aangrijpendste novellen uit de gehele bundel is m.i. Lavrenevs 'Eilige Fracht', die van 1927 dateert en door haar schokkend realisme bij de lezer een sterk gevoel van beklemming nalaat.

De 'Maggie Dalton', een Amerikaans stoomschip, gaat te Odessa voor anker om een lading oliekoeken in te nemen. Daar de boot op een vastgestelde tijd te New Orleans, in zijn thuishaven, verwacht wordt en kapitein Gibbins onder elke voorwaarde de premie wil opstrijken die hem voor deze spoedopdracht door de rederij beloofd werd, besluit men, om geen tijd te verliezen, het noodzakelijke reinigen der ketelkokers toe te

vertrouwen aan een te Odessa gevestigde onderneming. Het hoofd van deze onderneming is de oude, sluwe en vrekkige Bykov, een Dickens-figuur, die een aantal verweesde of verwaarloosde baliekluivertjes in zijn dienst genomen heett over wie hij zijn macht kan doen gelden en die hij op schaamteloze wijze exploiteert. Een ploeg van deze ‘besprizorniki’ wordt op de ‘Maggie Dalton’ afgestuurd.¹ Een der jongens, de elfjarige Mitka, blijft tijdens het afbikken in de smalle koker gekneld zitten. Alle pogingen om hem eruit te bevrijden lopen op niets uit. Gibbins wordt op de hoogte gesteld van het voorval. Niettemin wil hij, in het vooruitzicht van de premie, tijdig vertrekken en weigert hij met Bykov te onderhandelen over de voorwaarden van de overeenkomst, die slechte 2 dagen voor het reinigingswerk voorzag. Het voorstel van een der stokers en van de weekhartige scheepsingenieur O’Hiddy, de koker met een snijbrander te laten openen, wordt door de onvermurwbare Gibbins eveneens van de hand gewezen, onder het voorwendsel dat de toestemming van de rederij daartoe vereist is – toestemming die hij, onder drukking en tegen zijn zin, toch vraagt, maar hem van uit New Orleans geweigerd wordt. Ten slotte wordt de bij de reddingspogingen gewonde, half verhongerde en verzwakte Mitka door Bykov, die zich zijn loon voor het uitgevoerde werk niet wil zien ontgaan, aan zijn lot overgelaten. Als het uur der afvaart nadert, laat Gibbins met onbewogen gezicht de ketelvuren aanmaken : ‘Um zehn Uhr werfen wir Kohle in die Feuerungen. Es ist Blefehl!’ . Het schip verlaat Odessa en bereikt op de voorziene tijd de thuishaven, waar Gibbins, benevens de aanzienlijk vermeerderde premie, ook nog de felicitaties van de rederij in ontvangst mag nemen.

Boris Lavrenev, de auteur van dit navrante en qua literaire vormgeving volmaakte verhaal, is niettegenstaande zijn markante persoonlijkheid voor ons vrijwel een onbekende gebleven. Voor zover ik weet werd ‘Eilige Fracht’ ook nooit in het Nederlands vertaald – of vergis ik me? Het zou in elk geval de moeite lonen dit kleine meesterwerkje onder de aandacht van het Vlaamse en Nederlandse lezerspubliek te brengen.

Tot de beste novellen behoren verder : Ilja Ehrenburgs ‘Die Pfeife des Kommunarden’, die oorspronkelijk deel uitmaakte van de bundel *13 Pfeifen* (Berlin, 1930); Valentin Katajevs ‘Vater unser’, die in 1947 reeds was afgedrukt in de *Sowjeterzählungen* en de radeloze zwerftocht door de straten van het bezette Odessa beschrijft van een Joodse vrouw, die zich niet in het getto wil laten opsluiten en ’s morgens samen met haar zoontje doodgevroren op een bank in het park wordt aangetroffen; Joeri Germans ‘Der Spaziergang auf dem Hof’ en last not least Vladimir Tendrjakovs ‘Morast’. Op de waarde van deze laatste novelle, de omvangrijkste in de bundel, mag bijzondere nadruk gelegd worden. Tendrjakov behoort vermoedelijk tot de nieuwlichters die na 1953, het jaar van Stalins dood, op het voorplan traden en die, zonder de traditionele koers te wijzigen, toch ruimere perspectieven schijnen veroverd te hebben dan de vorige generatie. Van dezen bezit hij, voor zover dit aan de hand van één enkele novelle kan beoordeeld worden, het opmerkelijkste talent. Hij schrijft een verrassend rijp en dynamisch proza en weet met een bewonderenswaardige feeling de groei der innerlijke conflicten van

¹ besprizorniki : dakloze kinderen

zijn personages te synchroniseren met de narratieve voortgang van het verhaal. Een prachtig voorbeeld hiervan in 'Morast' is het modderige figuurtje van directeur Knjashev, die psychologisch en zelfs biologisch in een positieve correlatie met de slijkpoel van het omringende landschap schijnt te staan.

De in 1920 geboren Moskoviet Joeri Nagibin hoeven we niet meer voor het voetlicht te brengen. Zijn sportvertelling 'Der Sieger (De Overwinnaar)' lasen we enige tijd geleden in het Nederlands, samen met de verhalen 'De meerschuijmen Pijp' en 'De winterse Eik', in een uitgave van de Uitgeverij voor Literatuur in Vreemde Talen te Moskou. Nagibin, die tijdens de oorlog correspondent van de Moskouse dagbladen *Troed* en *Komsomolskaja Pravda* was en in 1943 in de Sovjetunie de aandacht op zich vestigde met de bundel *De man van het Front*, is een sober vlot verteller, van een minder groots allure weliswaar en met ogenschijnlijk beperkter mogelijkheden dan iemand als Tendrjakov.

Ver beneden het peil van de andere bijdragen staat het half idyllisch en half didactisch verhaal 'Die blaue Tasse' van Arkadi Gaidar. Over de betekenis van dit gebrekkig geconstrueerd, omslachtig en ietwat verward geschiedenisje heb ik lang en vruchteloos nagedacht. Wanneer men er de moralisatie (een lofzang op de eubiotiek [de kunst om gezond en gelukkig te leven] van de Sovjetonderdaan?) afschept, blijft er bedroevend weinig van over.

'Der Zyklon' van Alexander Malyschkin en 'Der Gast' van Anna Karavajeva werden eertijds in de *Dreissig neue Erzähler des neuen Russland* gebloemleesd en kunnen hier dus buiten beschouwing worden gelaten.

Buiten de reeds geciteerde auteur bevatten de Russische Meistererzähler ten slotte ook nog bijdragen van oude bekenden als Alexander Neverov, Aleksey Tolstoj, Lydia Seifolina, Michail Prizjvin, Konstantin Fedin, Nikolaj Tichonov en Konstantin Simonov. Onder de avant-garde, waarvan de meesten hij ons nooit in bredere kringen geïntroduceerd werden, vermelden we Alexander Serafimowitsj, Oleg Erberg, Vladimir Bill-Belozerkovski, Lev Kassil, Iwan Mensjikov, Alexander Prismenny, Pjotr Pavlenko, Wasili Ardamatski, Sergej Antonov, Nikolaj Gribatsjov en Konstantin Panstovski. Deze opsomming moet volstaan het zou ons te ver leiden, moesten we de schijnwerper op elke van deze bijdragen afzonderlijk richten. Wat niet betekent dat ze als 'quantité négligeable' dienen beschouwd te worden: er zitten nog heel wat ruwe diamantjes onder.

Om de puntjes op de i te zetten zouden we ons terloops nog kunnen vragen waarom Pavel Nilin, die toch een voortreffelijk novellist is, in het vergeetboekje van de samensteller raakte?

De presentatie der *Russische Meistererzählungen* is voorbeeldig, een tikje te pompeus misschien: rijk geïllustreerd, in vollinnen band, met zijden bladwijzer. De uitgaven van Verlag Kultur und Fortschritt kunnen, voor wat betreft de esthetische en typografische zorg, best de vergelijking doorstaan met de populaire en smaakvolle reeks der Deutsche Buch-Gemeinschaft.